

Družine na prepihu: kako naj vsi kar največ pridobimo?

Valerij Grašič

Čas sprejemanja družinskega zakonika in čas, ko se soočamo z referendumom na temo družinskega zakonika, je dobra priložnost za razmislek o vprašanju, kaj je tisto najbolj pomembno pri družinah, da bomo vsi in tudi celotna družba kar največ pridobili. Kaj je tisto najbolj pomembno? Ali naj družba podpira vse načine skupnega bivanja na enak način ali pa je vseeno smiselno nekatere oblike podpreti bolj kot druge? In katere oblike so to? Ne gre samo za vprašanje družinskega zakonika, gre tudi za druge zakone in druge mehanizme, ki se dotikajo družin na tak ali drugačen način. O nekaterih izmed teh vsebin sem na portalu Časnik.si že pisal.

KAJ JE DRUŽINA?

Osnovno vprašanje je, kaj je družina? V nadaljevanju podajam dve definiciji. Papež Benedikt XVI. je za poslanico miru za leto 2011 o družini zapisal: »Družina, utemeljena na zakonu, je izraz intimne povezanosti in dopolnjevanja med moškim in žensko in je v tem smislu prva šola oblikovanja ter družbene, kulturne, moralne in duhovne rasti otrok, ki morajo imeti v očetu in materi prve pričevalce življenja, usmerjenega v iskanje resnice in ljubezni do Boga. Starši morajo biti vedno svobodni, da brez prisile in odgovorno posredujejo otrokom lastno dediščino vere, vrednot in kulture.« Decembra 2008 smo praznovali 60. obletnico Splošne deklaracije o človekovih pravicah, ki je bila sprejeta in razglašena z resolucijo Generalne skupščine 10. decembra 1948 v Združenih narodih (ZN). Človekove pravice, dostojanstvo, svoboda, enakost, solidarnost in pravičnost, predstavljajo duhovno in moralno dediščino, na kateri temeljita združenje narodov in Deklaracija. Deklaracija v 16. členu govori o družini, kjer je zapisano, da je družina naravna in temeljna celica družbe, ki ima pravico do družbene in državnega varstva.

DRUŽINSKI ZAKONIK: ŽELJA PO SPREMENBI NA BOLJE

Septembra 2009 je minister dr. Ivan Svetlik predstavil predlog družinskega zakonika. Iz njegovih izjav je bilo moč razbrati, da želi na področju družin zadeve postaviti na bolje. Lahko se strinjamo, da je to dobro izhodišče. Pozitivno je bilo tudi sporočilo, da dela za dobro otrok. Tudi za to se lahko strinjamo, da je dobro izhodišče. Prav tako je bilo v predlogu nekaj dobrih predlogov, kot recimo ne-

pravdni postopki, to da se je mogoče poročiti tudi izven uradnih prostorov in še kaj drugega.

Kaj pa je tista ključna kritika družinskega zakonika? Dejstvo, da zakonika ni spremljala nobena strokovna analiza pozitivnih in negativnih učinkov niti obstoječe zakonodaje iz leta 1976 niti novega predloga družinskega zakonika. Mnogi smo pogrešali še marsikaj. Recimo, da bi se vedelo, kaj je bilo do sedaj v redu in kaj ne. In da bi bilo jasno definirano, katere cilje zasledujemo. Ko se spomnimo, da za pripravo predloga družinskega zakonika na ravni Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve ni bila oblikovana nobena ekspertna skupina, lahko lažje razumemo, zakaj teh analiz ni bilo. Zato tudi ni čudno, da je bilo na Zakonik toliko pripomb. Tudi to, da strokovni svet za družino na MDDSZ ni dal soglasja za družinski zakonik in to, da je bilo v prvi javni razpravi od 38 razpravljalcev kar 28 le-teh proti zakoniku.

KAJ JE CILJ IN KAM GREMO?

Kakor koli gledam, je poteza, da gremo v spremembo in izboljšavo družinskega zakonika v redu. Že samo zato, ker se družba dinamično spreminja in smo pred novimi in povsem drugačnimi nalogami kot nekdaj. To, da se o družinah toliko govori, je pozitivno. In takšna klima je pripravno ozračje, da res nekaj spremenimo na bolje. Če bomo le izkoristili vse možnosti, ki se nam ponujajo.

Če nimamo jasnega cilja, ki ni podprt z razlikovanjem, so vse poti dobre. Kam pridemo, če nimamo cilja in če ne vemo, kakšen je glavni cilj ali kakšni so glavni podcilji? Slišali smo sicer, da sledimo skrbi za otroke, kar je res, in je to zelo potrebno, vendar manjka marsikatera izpeljanka. Je kakršna koli

družina najboljša za otroka in je vse smiselno dati v isti koš? Velikokrat smo v času razprave slišali o starših kot pretepačih in alkoholikih, vendar se to vedno govori na splošno in brez posebnih raziskav. Je vse to res in ali rešujemo zadeve res na pravi način na na pravem koncu? So vsi načini bivanja enako pomembni, pa naj bo to zakonska zveza, kjer je poroka, zveza, kjer je samo skupno bivanje, ločitev ali enostarševska družina?

Na mestu je, da se vprašanje družin pogleda širše in globlje. Nedolgo nazaj smo govorili o Beli knjigi o vzgoji in izobraževanju in Beli knjigi o reformi pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Kje pa je Bela knjiga o družinah? Če so vsi res pijanci in pretepači, jo nujno potrebujemo, da bi takim kar najbolje pomagali. In kaj, če to ni res? Tudi tedaj je potrebna, saj je družina najbolj osnovna celica družbe, »polom« družinskega zakonika pa je pokazal vso bedo in nemoč na tem področju. Bela knjiga ali kakorkoli bi se že imenovala, bi imela za namen jasno definirati probleme, kaj je bilo do sedaj dobrega in kaj slabega, kaj si želimo doseči, zakaj si to želimo doseči in kako bomo to dosegli. Dilema je širša od družinskega zakonika in tudi zato je potrebno vprašanje družin reševati precej širše in tudi v okviru drugih zakonov, kot so pokojninski zakon, zakon o šolstvu, zakon o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev in drugi. Pa ne samo v okviru zakonov, tudi v okviru drugačnega pristopa k družinskemu življenju.

POROKA KOT NAŠE NAJVEČJE JAVNO DOBRO

Ko premišlujem o slovenskih družinah, se vedno znova spomnim primera iz trgovine Ikea v sosednji Avstriji. Ko grem tja po nakupih, vedno naletim na parkirno mesto, ki je namenjeno družinam z malimi otroki in nosečnicam. Tega v Sloveniji še nisem srečal. To je majhna pozornost do družin, vendar vsaka takšna pozornost šteje. Doživljam, da smo v Sloveniji v javnem življenju še daleč od tega, da bi družini dali tako pomembno mesto, kot ji pripada.

Na Univerzi v Virginiji v ZDA so letos predstavili ugotovitve na temo družine. V široko zastavljene znanstveni publikaciji *Why Marriage Matters: Thirty Conclusions from the Social Sciences*, so podane bistvene ugotovitve in predlogi za povečanje skupnega dobrega v zvezi z družinami. Ključna ugotovitev je, da je poroka pomembno socialno dobro, tako za otroke kot odrasle in to bolj dobro kot vse ostale oblike skupnega bivanja. Poroka je

tudi javno dobro, ki je povezano s kopico ekonomskih, zdravstvenih, vzgojno-izobraževalnih in varnostnih koristi.

Ugotovitve jasno kažejo, da je okolje, kjer sta moški in ženska poročena, najbolj zdravo okolje za moškega, žensko in otroke. Poročeni ljudje, posebej moški, živijo dlje kot samski. Poročene matere imajo manj depresij kot samske ali tiste, ki so v zvezi, a neporočene. Ugotovili so še, da zakonska zveza vzpodbuja tople, bližnje odnose med otroki in starši in da so otroci iz domov s funkcionalno zakonsko zvezo v povprečju bolj zdravi kot otroci iz drugačnih oblik družine.

Morebitna ločitev poveča tveganje za otrokovo šolsko neuspešnost, znižuje verjetnost, da bodo diplomirali in se zaposlili na višjem položaju. Dodatni problemi niso samo tam, kjer so ločitve, ampak tudi tam, kjer starša živita skupaj, vendar sta neporočena. V takih primerih imajo otroci – glede na družine, kjer sta starša poročena – precej večjo verjetnost, da se bosta starša ločila. Dodatno velja, da so so otroci v takih primerih trikrat bolj psihično, fizično ali čustveno zlorabljeni. Problemi so tudi v enostarševskih družinah. Za otroke iz enostarševskih družin velja, da je dva do trikrat bolj verjetno, da imajo čustvene in vedenjske težave, kot otroci iz družin z dvema staršema. Za otroke, ki so v šoli pokazali nasilno vedenje, pa velja, da je enajstkrat bolj verjetno, da ne živijo s svojim očetom, in šestkrat, da živijo s staršema, ki nista poročena, kot da izhajajo iz poročenih dvostarševskih družin.

Tako govorijo širše zastavljene znanstvene raziskave. Iz ugotovitev je tudi razvidno, da so problemi večplastni. Ugotovimo lahko, da poroka ni samo privatna zadeva, ampak je tudi družbena dobrina. Ni na mestu stigmatizacija onih, ki se ne poročijo, se ločijo ali sami vzgajajo otroke. Za nekatere probleme otrok enostarševskih družin niso krive matere samohranilke, ampak so problem slabi možje in očetje in je zato tu pomoč države na mestu. Prav tako ni rečeno, da so otroci vedno oškodovani. Vendar raziskave jasno kažejo, da je za otroke, žene in moške poroka bolj blagodejna kot zveze, kjer je več skupnega življenja, ločitev, izvenzakonskega starševstva in nasilništva.

Na dlani je ugotovitev, da je poroka najboljše okolje za otroke in tudi moškega in žensko. Vendar, ali je to zato, ker so ljudje že tako osveščeni in se res samo najboljši poročijo? Ali pa je to zato, ker se v tem primeru ljudje najbolj trudijo? Kakor koli obračamo, pa spoznanje, da je poroka najboljše

dobro, ostaja. Spodbude v smeri krepitve poroke in zdravih družin so zato na mestu. Seveda v nekaterih primerih ni možno zagotoviti zdrave družine. Država, ki regulira okvire, naj spodbuja tisto, kar je dobro in spodbuja k boljšemu tisto, kar je slabo. Takšne ugotovitve pri razpravah o družinskem zakoniku nismo slišali, kar je škoda, saj bi določene zadeve lahko postavili bolj jasno in tudi bolj točno.

KAKO JE S POROKO V SLOVENIJI?

V družinskem zakoniku poroko kot največje dobro zaman iščemo. Še več. Družinski zakonik ne priznava nenadomestljivega pomena materinstva in očetovstva za otrokovo rojstvo, razvoj in vzgojo. Ne varuje otrokovih koristi, saj ne priznava, da sta skrbna in ljubeča mama in oče otrokova največja korist. Prav tako družinski zakonik ne zagotavlja pravice mladih, da se ustrezno pripravijo na družinsko in starševsko življenje.

Ko je španski Inštitut za družino IFP (*Institute for Family Policy*) leta 2008 naredil poročilo o družinah v Evropi (*Evolution of the Family in Europe in 2008*), ki podaja kar nekaj konkretnih predlogov, kako izboljšati položaj družin, je bila v njem v kar nekaj primerih omenjena tudi Slovenija. Za Slovenijo so najpomembnejše ugotovitve s strani IFP te, da ima Slovenija enega najmanjših deležev mladih ljudi (14,0 % populacije) in da se je pri nas delež porok med letoma 1980 in 2006 zmanjšal za 50 %. Če je povprečje, da v EU država daje 470 evrov za družino na osebo, je v Sloveniji ta znesek 278 evrov za družino na osebo. Obenem Inštitut predlaga, da naj se v prihodnjih letih 2,5 % BDP nameni za družino, namesto dosedanjih 2,1 %. Za primerjavo: v povprečju države v EU namenjajo 2,1 % BDP za družine, v Sloveniji je to 2,0 % BDP.

Zato se v Družinski pobudi upravičeno sprašujejo, če imamo kakšno analizo, zakaj je Slovenija med državami EU z najnižjim številom porok, enim najvišjih števil otrok, rojenih zunaj zakona, do nedavnega pa z eno najnižjih stopenj rodnosti v Evropi? In, ali je kdo raziskal povezanost strmega padca rodnosti v začetku 80. let s tik pred tem uveljavljeno navidezno izenačitvijo zunajzakonske skupnosti z zakonsko zvezo? V družinski pobudi so prepričani, da bi pred velikimi spremembami na tem področju potrebovali vsaj poskuse odgovorov na ta in še mnoga druga vprašanja. Kajti trenutna zakonodaja v Sloveniji spodbuja ljudi, da se ne poročijo. Samo dva primera od mnogih. Študent,

ki se poroči, takoj izgubi družinsko pokojnino ali njegovi starši otroški dodatek zanj, po drugi strani pa za študenta, ki vstopi v zunajzakonsko zvezo, to ne velja. Drug primer: pri ugotavljanju upravičenosti do socialne pomoči osebi brez dohodkov, se pri poročenih vedno upošteva dohodke drugega zakonca. Za osebo, ki živi v zunajzakonski skupnosti, to ne velja.

DO KAM ŠIRITI DRUŽINSKO ŽIVLJENJE?

Ob premišljevanju o sodobnih družinah se poraja vprašanje, do kam širiti družinsko življenje. Je to samo poroka dveh heteroseksualno usmerjenih partnerjev, ali je to tudi poroka istospolno usmerjenih? Je Slovenija dolžna, da v družinsko življenje vključi tudi istospolne poroke? Ni. Po mnenju Evropskega sodišča za človekove pravice ni diskriminatorno, da zakonska zveza in istospolna partnerska skupnost nimata enakega pravnega režima, torej enakih pravic in dolžnosti. Obenem je Evropsko sodišče za človekove pravice v Strasbourg večkrat izrecno poudarilo, da Konvencija Sveta Evrope ščiti tradicionalno obliko zakonske zveze kot skupnosti moža in žene. Podobno Ustavno sodišče Republike Slovenije istospolno registrirano skupnost pojmuje kot »podobno« in ne enako klasični zakonski zvezi in še to samo na področju dedovanja.

Prav je, da istospolne zveze niso izenačene s poroko, kajti v tem primeru poroka med moškim in žensko ostaja tisti ideal v družbi, ki je deležen posebne zaščite in skrbi. Po Zakonu o registraciji istospolne partnerske skupnosti je istospolnim že sedaj omogočeno veliko pravic. Kot sem že pisal na Časnik.si je bilo s strani novinarke Družine pravilno ugotovljeno, čemur pritrjuje tudi poročilo 12.185. Parlamentarne skupščine Sveta Evrope (PACE) iz marca 2010 z naslovom »Diskriminacija na osnovi seksualne orientacije in spolne identitete«, da je Slovenija po zakonski ureditvi istospolnih zvez po državah članicah primerljiva z Veliko Britanijo, Nemčijo, Švico, Madžarsko, Češko, obenem pa omogoča precej več pravic od denimo Italije, Irske, Avstrije in Slovaške.

KAKO NAJBOLJE POMAGATI DRUŽINAM?

Da bi vsi kar največ pridobili, je potrebno zgraditi kulturo, kjer bosta poroka in družinsko življenje ponovno bolj cenjena. Chuck Donovan iz *Heritage Foundation* v ZDA govori o Marshallovem načrtu za obnovo kulture, ki bo bolj prijazna do družin.

To, kar bi bilo potrebno narediti, je, da bi morali pisci politik podpirati prodružinska sporočila v obstoječih vladnih programih in v ostalih virih, ki so že na razpolago. Donovan trdi, da je odločitev za poroko sama po sebi ekonomsko privlačna za par in njune morebitne otroke in da mora biti, vsakršna oblika dodatnih davčnih bremen, ki to spreminja ali od tega odvrča, odpravljena. Države naj prepoznajo, da bi bil precejšen delež parov, ki se ločujejo, sploh tistih z otroki, pripravljen sodelovati v pogovorih o obnovitvi zakona. Države naj razvijejo politike in programe, ki bodo maksimirale opcije medsebojne sprave.

Zato je najbolj ključno vprašanje, kako bi družinski zakonik in drugi koraki v smeri krepitve družin najboljše rešili probleme in izboljšali položaj slovenskih družin. Vsekakor so potrebni naslednji ukrepi: pomagati družinam s pravičnimi davki in ustreznimi olajšavami, v to usmeriti več ukrepov, da nastanejo in se razvijajo zdrave družine; pomagati moškim, da postanejo dobri možje in očetje; uvesti vzgojo in izobraževanje za krepitev zdravih odnosov med partnerjema, ki je lahko v okviru šolskega sistema priprave na zakon ali ob morebitnih težjih problemih.

Kar v družinskem zakoniku manjka, je močnejše sporočilo, da je zakonska zveza življenjska skupnost ene žene in enega moža, katerih namen je osnovati družino. Skupnost ženske in moškega je najboljše okolje za razvoj in vzgojo otroka. Kot pravi psihoterapevt dr. Bogdan Žorž, bi družinski zakonik moral jasno definirati družino kot temeljno celico, ki zagotavlja obstoj in razvoj človeštva, za Slovence pa obstoj in razvoj naroda. Zakonske rešitve bi torej morale biti usmerjene v varstvo, zaščito družine in v oblikovanje takšne družbene klime, v kateri bo družina pridobivala na pomenu, ugledu in veljavi. Na mestu je tudi vzgoja za zakonske odnose, to so čustveni vidiki zakonske zveze, tako preventivna, kot v primeru kriz. Preventivna je lahko že v šolah, in to na različne načine. Več načinov takšne priprave je že vpeljanih v katoliški Cerkev; nekateri načini so manj, nekateri bolj poglobljeni. Drugo je reševanje tistih, ki so že poročeni, pa doživljajo krizo. Kot je ugotavljal dr. Bogdan Žorž ob predlogu

družinskega zakonika, strokovno svetovanje zakoncem ob razvezi izvajajo Centri za socialno delo, vendar ta rešitev ni v skladu s trenutno prakso, saj mnogi pari takega svetovanja ne sprejemajo in iščejo druge svetovalce, poleg tega je danes veliko nevladnih organizacij in strokovnjakov, ki so za to dobro usposobljeni in bi bilo zato potrebno tudi njim odrediti tudi možnost podeljevanja koncesij za svetovanje.

Pomembno vprašanje je tudi finančna pomoč družinam. Po izračunu Financ iz letošnjega leta je strošek staršev za enega otroka 145.000 evrov do 25. leta, kar zneso zneso 5.800 evrov na leto oziroma 480 evrov na mesec. Mesečni otroški dodatek kot pomoč staršem je 20 evrov za 99 % povprečne plače, oziroma 114 evrov za 15 % povprečne bruto plače. Dodatno imajo starši še olajšave pri dohodnini. Ko starši kupujejo stvari za otroke, plačujejo tudi davke, torej prispevajo več za razne vrste davkov. Starši zaradi otrok vlagajo manj v pokojninske sklade, otroci, ki jih bodo vzgojili, pa bodo bodoči davkoplačevalci. Starši torej nosijo levji delež finančnih bremen. Vprašanje je, kakšne in kako velike olajšave še dati staršem, da bo količina njihovih finančnih izdatkov pravična. Vprašanje je tudi, kako razmejiti in urediti pomoč prejemkov, ki so povezani z družinsko politiko, s prejemki, ki so povsem socialne narave.

DRUŽINE V BODOČE

Dileme, ki so pred družinami, so sedaj drugačne kot so bile nekoč. Družba, ki je prešla od kulture, v kateri je bilo družinsko življenje jasno definirano, do kulture, kjer sobiva več načinov življenja, se so- oča z vprašanjem, kako naprej. Družinski zakonik je bil poskus, da se nekatere zadeve uredijo. Vendar se dobrohoten poskus kaže kot ne ravno posrečen. Premislek o tem, kako naprej, je na mestu. Če si res želimo, da bi vsi kar največ pridobili, je potrebno, da poiščemo globlje vzroke in vzvode problemov in dilem, ter jasno definiramo, kaj je potrebno narediti. Poroka kot največje splošno dobro je dobrina, ki si zasluži, da jo cenimo in ji damo mesto ki ji gre, predvsem zato, ker prinaša vsem nam največje blagostanje. •

Več o Društvu humanistov Goriške si oglejte na

www.dhg.si 